

Universiteit
Leiden

The Netherlands

'Zonder eigen gewinne en glorie' : Mr. Iman Wilhelm Falck (1736-1785), gouverneur en directeur van Ceylon en Onderhorigheden

Dulm, F. van der

Citation

Dulm, F. van der. (2012, February 9). *'Zonder eigen gewinne en glorie' : Mr. Iman Wilhelm Falck (1736-1785), gouverneur en directeur van Ceylon en Onderhorigheden*. Uitgeverij Verloren, Hilversum. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/18470>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/18470>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

2 Een Falck op Ceylon

2.1 Naar de Oost

Frans Willem moest zich direct na zijn promotie gaan voorbereiden op zijn reis naar Azië door zijn aanmonstering bij de Compagnie. Op 18 juli 1731 verliet het VOC-schip Stadwijk¹ de rede van Texel en na een tussenstop van vier weken aan de Kaap eindigde de voerspoe-dige tocht negen maanden later voor de rede van Batavia.² Zijn verblijf aan de burelen van het secretariaat van de Hoge Regering op het ongezonde kasteel was van korte duur; in oktober 1732 vertrok hij naar Ceylon na te zijn bevorderd tot koopman.³ Zo'n snelle overplaat-sing was ongebruikelijk omdat de meeste jonge onderkooplieden enige jaren aan de 'pen-ne' bleven, als geheimschrijver om het reilen en zeilen van de Compagniesadministratie en het Compagniesbeleid onder de knie te krijgen. Noch voor zijn snelle overplaatsing noch voor de bevordering is een goede verklaring gevonden. In Colombo kreeg hij de functie van fiskaal waaraan de hogere rang van koopman was verbonden. Op Ceylon kwam hij terecht op het grootste buitencomptoir waar de Compagnie in een bijzondere positie verkeerde als handelscompagnie en territoriaal machthebber.

2.2 De Compagnie en Ceylon

In 1638 had admiraal Adam Westerwolt⁴ namens de Verenigde Oost-Indische Compagnie een verdrag⁵ gesloten met de Singalese keizer van Kandy, Raja Singha II. Daarbij verplicht-

¹ DAS, 2850.5; De Kaap: 15 november–5 december.

² DAS, 2850.5, 29 februari 1732.

³ NA, VOC inv. nr. 5180 en VOC inv. nr. 5247 106, onderkooplieden, Scheepssoldijboek 1733, rollen der gekwalificeerde civiele en militaire ambtenaren (NA, VOC inv. nr. 9851); dit moet 1732 zijn; NA, VOC inv. nr. 2292 bevat een kopie van een rapport door twee 'gecommiteerde justitiële leden Daniël Agreeen en Frans Willem Falk noppens de bevinding' (uitgebracht op basis van hun bevindingen).

⁴ Paulusz, 'The 1638 Westerwolt Treaty in Ceylon'. Adam van Westerwolt (1586–1639); admiraal en extraordinaris raad van Indië; na vlootblokkade van Goa veroverde hij o.a. Batticaloa op de Portugezen; sloot het verdrag met keizer Raja Singha II, 1612–1687, die in 1636 Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen schepen liet zenden tegen de Portugezen waarvoor in ruil de Compagnie Batticaloa aan de oostkust kreeg, alle kosten voor de militaire ondersteuning zouden worden vergoed. Bij het verdrag werd vastgelegd dat de Compagnie militaire hulp zou bieden bij het volledig wegwerken van de Portugezen; de kosten van deze bijstand zouden worden vergoed met gratis leveringen van kaneel en andere producten.

⁵ Arasaratnam, *Dutch East India Company in Ceylon*, 23.

te de Compagnie zich tegen betaling de Portugezen van het eiland te verdrijven. Op dit verdrag baseerde de Compagnie sindsdien haar territoriaal gezag over de veroverde kustgebieden – de maritieme provincies – in naam van de keizer.⁶ Het verdrag werd inzet van een langdurige controverse tussen Kandy en de Compagnie mede omdat er twee versies in omloop waren, een Nederlandse en een Portugese. In het laatstgenoemde document stond dat de Hollandse troepen op verzoek van de koning in de veroverde forten waren gelegerd. Kandy meende dat de veroverde forten door de Compagnie moesten worden afgestaan om gesloopt te worden. De controverse leidde tot conflicten en oorlogen. Eeuwen later was het nog steeds een punt van discussie tussen historici.⁷

In 1677 was er enige stabiliteit door een bestand waarbij de Compagnie minder grondgebied ter beschikking kreeg maar wel het merendeel van de kustversterkingen en omliggende districten. Zij oefende formeel het bestuur uit totdat de kosten van de herovering, inclusief interest, waren voldaan. In de praktijk was een financiële regeling slechts in theorie mogelijk: de Compagnie was helemaal niet van plan zich terug te trekken uit de goed bewapende versterkingen. Deze waren noodzakelijk voor de bescherming van de door haar beheerste kaneelhandel. De koningen van Kandy hadden gedurende de aanwezigheid van de Compagnie maar één grote wens: het gehele eiland in handen te krijgen al dan niet met behulp van militaire steun van een buitenlandse, bij voorkeur een Westerse, mogendheid.

De strategische veroveringen door Rijkloff van Goens de Oude⁸ van het voormalig koninkrijk Jaffna in het noorden van het eiland, de forten Mannar en Kalpitiya aan de westkust gevolgd door Negapatnam aan de Coromandelkust, betekende het einde van de Portugese macht in dit deel van Voor-Indië.⁹ De Compagnie kwam in een stevige positie tegenover Kandy te staan; haar bezittingen waren min of meer veilig gesteld door de pacificatie van het achterland van Colombo, Negombo, Galle en Matara. Belangrijke kaneelgebieden kwamen hierdoor in haar handen alsmede enige dorpen waar rijst kon worden verbouwd.

Na het vertrek van Van Goens de Oude, in verband met zijn benoeming tot Gouverneur-Generaal in Batavia, zou de status quo min of meer onveranderd blijven tot het vredesverdrag van 1766 tussen de gouverneur, de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden en de Compagnie enerzijds en 'Z.K.M. de Kaiser van Kandy' anderzijds. Hierbij werd in artikel III bepaald dat de soevereiniteit over de kustgebieden door de Compagnie werd uitgeoefend.¹⁰

⁶ In deze studie wordt steeds de titel koning gehanteerd omdat dit in de periode Falck bij de VOC gangbaar was.

⁷ Arasaratnam, 'J.H.O. Paulusz on the Adam Westerwolt Treaty in Ceylon', 191-210 en 132-352.

⁸ Rijkloff Volcertz. van Goens de Oude (Rees, 1619-Amsterdam, 1682), 1628 met ouders vanuit Amsterdam naar Batavia; 1630 wees; 1632 in dienst van de VOC naar Paleacatte; 1634 Batavia, assistent, ging mee op diverse diplomatieke missies; 1639 onderkoopman; 1642 koopman; 1645 opperkoopman, opperhoofd te Jambi; 1650 extraordinaris raad; 1655 Patria; 1657-1758 opperbevelhebber streed tegen de Portugezen in Voor-Indië; 1662-1663 en 1665-1675 gouverneur Ceylon (opgevolgd door Rijkloff van Goens de Jonge 1675-1679); 1675 eerste raad en directeur-generaal; 1676 Gouverneur-Generaal; 1681 Patria; stierf een paar maanden na aankomst (Ottow, Van Goens).

⁹ Pieris, *Ceylon and the Portuguese*, 287-290; op 21 juni 1656 kwam er een einde aan de strijd en sloten de Portugezen een overeenkomst voor een vrije aftocht naar de Coromandelkust met commandeur Van Goens de Oude.

¹⁰ Artikel III: 'De Koning en zijne Hofs-Grooten staen daer en booven aan de Hoog voormelde Kompanie in souverainen en vollen eigendom af, alle Zeestranden rondom het Eiland, in zo verre de Kompanie dezelve, voor den tans eindigenden Oorlogh niet reets bezeeten heeft, ...'.

Het beleid van de Heren XVII en de Hoge Regering was er op gericht het verkregen monopolie in kaneel zonder interventies en strubbelingen voort te zetten tegen de geringste kosten; een coöperatieve en vredelievende houding van de koning van Kandy en zijn Hof was daarbij van het grootste belang. Deze situatie kon op twee manieren worden veiliggesteld: via afspraken die voortvloeiden uit het oorspronkelijke verdrag van Westerwolt en tijdens de jaarlijkse ambassades aan Kandy. De afspraken over het schillen van kaneel in de Koningslanden werden onderstreept met kostbare geschenken of zouden kunnen worden afgedwongen door een militaire expeditie waarbij het hele eiland onder het gezag van de Compagnie werd geplaatst.

De gouverneurs Rijckloff van Goens de Oude, Gustaaf Willem van Imhoff¹¹ en Jan Schreuder¹² hadden ernstig gepleit voor de laatste oplossing. Zij kregen hiervoor steeds geen onvoorwaardelijke toestemming van de bewindhebbers en de Hoge Regering. Uiteindelijk kreeg gouverneur Lubbert Jan baron Van Eck¹³ die toestemming wél en veroverde in 1764 Kandy. Het bleek dat een permanent verblijf daar in de praktijk niet haalbaar was. Het bezetten van het gehele eiland lag nog veel gecompliceerder. Schrikker concludeert dat dat voornamelijk zat in de logistieke organisatie en de kwaliteit van de manschappen.¹⁴ De inzetbaarheid van de troepen was niet optimaal door de traditionele Europese gevechtsdril. Dit kwam vooral aan het licht tijdens de Singalese opstand van 1761. De statische wijze van oorlogsvoeren werd echter daarna snel aangepast aan de guerrilla-tactieken van de Singalezen waardoor er door de Compagnie betere weerstand kon worden geboden en geleidelijk aan kon het militair overwicht worden hersteld.

11 Gustaaf Willem baron (des H.R. Rijksvrijheer) van Imhoff (Leer am Eem, 1705-Batavia, 1750), zoon van Wilhelm Heinrich (1697 in adelstand verheven door keizer Leopold I), in dienst van de vorst van Oost-Friesland als Obermundschenck; hij kwam hier in contact met de overste Otto Wilhelm Falck; Wilhelm Heinrich werd drost van Leer. Hij was oorspronkelijk afkomstig uit Wolfenbüttel; huwde Isabella Sophia Boreel, dochter Mr. Jacob, raad in vroedschap van Amsterdam; Gustaaf huwde (1727) Catherina Magdalena Huijsman, dochter van de directeur-generaal te Batavia, die in Jaffna was geboren; 1725 onderkoopman Kamer Amsterdam, via oom Baltasar Boreel, bewindhebber; naar Batavia en aldaar benoemd tot koopman; 1729 opperkoopman en hoofd Generale soldijkantoor; 1730 tweede en daarna eerste secretaris tevens waterfiskaal; 1732 extraordinaris raad; 1736 gouverneur Ceylon; 1740 directeur-generaal Batavia; na conflict met Gouverneur-Generaal Valkenier naar Patria; 1743 Gouverneur-Generaal; had een concubinaat met een inlandse; kinderen werden gewettigd door Staten-Generaal, verzoek 7 juni 1757 (Krom, *Gustaaf Willem van Imhoff*; NA, VOC inv. nr. 10051; Coolhaas, *Juist beoordeeld*, 30, gaat alle geschriften tot dan toe over Van Imhoff na en komt tot de conclusie dat oordeel over hem verdeeld is; een goed bestuurder met gebrekkige resultaten; Missive aan de bewindhebbers te Amsterdam, 27 januari 1738 (NA, VOC inv. nr. 100520).

12 Jan Schreuder (Hamburg, 1704-Batavia, 1769); 1724 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip *Prattenburg* als soldaat; Batavia; huwde (1) ?, Gofrieda de la Fontaine; (2) 1737, Maria Wilhelmina Lammens; (3) 1740, Bastina Theodora de la Bourq; (4) 1749, Clara Geertruida de la Haye; 1727 pakhuysboekhouder te Batavia; 1734 opperkoopman; 1740 directeur Surat (Gujarat); 1749 Batavia; 1752 ontvanger-generaal/extraordinaris raad; 1756 gouverneur van Ceylon; 1761 teruggeroepen naar Batavia; 1762 ordinaris raad; 1764 tevens president van de weeskamer (Wagenaar, *Galle*, 27-29; Wijnaendts van Resandt, *Gezaghebbers*, 79-8; NA, VOC-Opvarenden). Wagenaar, *Galle*, 197, noemt hem een protagonist bij uitstek.

13 Lubbert Jan baron van Eck, heer van Overbeek (Velp, 1719-Colombo, 1765), zoon van Samuel, kolonel-commandant regiment Van Arnhem; 1732 cadet in dienst Kamer Amsterdam; 1740 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip 't Huis te Foreest als onderkoopman; 1741 Batavia; 1748 opperhoofd Porto Novo; 1754 idem Paleacatte; 1757 tevens secunde Coromandel; 1758 gouverneur Coromandel; 1761 gouverneur Ceylon; Nierstrasz, *Shadow of the Company*, 11; ging naar de oost om het familiefortuin te herstellen; zijn privé-correspondentie is de enige bijna complete van een Compagniesdienaar.

14 Schrikker, *Ongelijke strijd*, 404.

De positie van de Compagnie was het veiligste binnen haar vele versterkingen aan de kust, die de omvang en aanzien hadden van een Europese vesting of een pagger.¹⁵ Deze waren alle voorzien van grote tot zeer kleine militaire garnizoenen. Colombo had het grootste permanente garnizoen en beschikte tevens over extra eenheden, die snel inzetbaar waren als een soort 'vliegende brigade' tegen lokale opstanden of tegen invallen vanuit Kandy.¹⁶

De totale troepenmacht moest eveneens bescherming kunnen bieden tegen eventuele externe invallen. De effectieve bescherming van het eiland was steeds het streven; in de praktijk was het onmogelijk het hele eiland militair af te grendelen voor een buitenlandse vijand zonder een grote, flexibele troepenmacht en een omvangrijk en professioneel vlootteskader uit Patria. In de achttiende eeuw was de situatie nijpender geworden door de goed uitgeruste vlooteenheden van de Britse en Franse marine. De tijd was voorbij dat VOC-vlooteenheden, bestaande uit zwaar bewapende koopvaardij schepen, succesvol zeeslagen konden leveren, veroveringen konden initiëren en effectief tegenspel konden bieden aan iedere handelsconcurrent. Hoewel er verwoede pogingen werden gedaan het aantal toegestane Compagnie soldaten¹⁷ uit Europa of Azië te vergroten, lukte het nimmer vanuit Patria de troepen voldoende op peil te houden. Tegenover de Britse en vijandige Indiase troepen kon geen vuist worden gemaakt.

Na het vertrek van Van Goens de Oude zou het tot het gouverneurschap van Van Imhoff in 1736 duren voordat er weer een capabele bestuurder aantrad die zowel een einde wist te maken aan de voortdurende schermutselingen met Kandy als aan het falend gezag van de Compagnie. Een dieptepunt was bereikt onder Peter Vuyst;¹⁸ diens opvolgers Stephanus Versluys en Diederik van Domburg waren niet zo vilein maar wel incapabel en onbetrouwbaar.

Zowel onder de Compagniesdienaren als onder de lokale bevolking in de kustgebieden heerste grote onrust wegens de gebrekkige leiding, willekeur, malversaties, dwingelandij en 'het niet optreden tegen knevelarijen door zowel Europese als inlandse ambtenaren'.¹⁹ De verhouding met het Hof te Kandy was vijandig; dit schroomde niet om met enige regelmaat de kaneelschillers over te halen tot werkonderbrekingen en openlijk verzet.

¹⁵ Een pagger komt overeen met een schans in de Republiek; versterking met aarden wallen bestaande uit een vierkant met twee of vier kleine bastions. Falck zou in zijn *Aanmerkingen op de Reflexien* schrijven dat er paggen(r) waren gelegen in de buurt van Trincomalee bij Magamme in het midden van de zoutpannen van Laneme, op Chilaw en op Puttalam.

¹⁶ Zo'n 1200 man was vrij inzetbaar op het eiland waarbij alle vestingen hun militaire bezetting volledig hielden (uit vergelijking van verschillende sterktestaten over de periode 1770-1790 op Ceylon - in: NA, SLNA, en KHA - komt de gemiddelde sterkte neer op ruim 3500. In het jaar 1781 zijn er 2571 man Europese infanterie (KHA, Collectie Willem V, A31 inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 31 januari 1781; bijlage met sterkte overzicht tot 3 februari 1781).

¹⁷ Het woord voldoende is militair strategisch een vaag begrip; het betekende grotere garnizoenen in alle VOC-versterkingen en een veelvoud van de 1200 man die snel overal op het eiland inzetbaar zou moeten zijn; volgens Falcks *Aanmerkingen op de Reflexien*.

¹⁸ Mr. Peter Vuyst (Batavia, 1691-Batavia, 1729), studeerde te Leiden, 1716 uitgevaren voor Kamer Amsterdam met het VOC-schip *Herstelde Leeuw* als advocaat; Batavia benoemd tot advocaat fiscaal; 1721 extraordinaris raad; 1726 gouverneur van Ceylon; 1729 wegens wreed wanbeleid door de Hoge Regering ter dood veroordeeld en geëxecuteerd te Batavia (NA, VOC-Opvarenden).

¹⁹ *Wapenheraut* (1897), 221.

2.3 Het Koninkrijk Kandy

Het koninkrijk Kandy bestond in het begin van de achttiende eeuw uit de Kanda Pas Rata, de ‘Vijf Rijken op de Bergen’, met midden in de ‘grote stad’ Kandy. Het Rijk was onderverdeeld in negen rata’s of kernprovincies²⁰ en omringd door vrij ontoegankelijke tropische bossen. Daarnaast waren er twaalf disavanieën,²¹ eveneens de aanduiding voor een provincie, met aan het hoofd een disava die te vergelijken was met een gouverneur. Hij beschikte over grote zeggenschap. Daar de disavas veelal aan het Hof verbleven, werd hun taak waargenomen door een disava mohottala. De disavanieën waren opgedeeld in korles met aan het hoofd een mudaliyar. De Korles bestonden op hun beurt uit districten: pattu’s of pattuva’s. Het laagste territoriaal-bestuurlijk niveau was de dorpsgemeenschap met een hoofd of vidane. De inwoners waren door geboorte afkomstig van een van de ruim zeventien kasten.²² Iedere kaste werd geleid door een hoofd en een onderhoofd ressorterend onder disavas.²³ Dit gold voor zowel de Singalezen en Tamils binnen het koninkrijk als voor de bewoners van de Compagnieslanden.

De koning gold als absoluut vorst maar in de praktijk werd zijn macht beperkt door gewoonterecht en geschreven regels. Hij moest als een goede vorst regeren. Deed hij dat niet rechtvaardig, dan hadden zijn onderdanen het recht om in opstand te komen en hem af te zetten.²⁴ Hij was naast staatshoofd de wereldlijke leider van de boeddhistische geloofsgemeenschap op het eiland. Zijn bestuur werd ondersteund door een machtige Koninklijke Raad of Amatya, die bestond uit twee adigars, als hoogste ministers, de belangrijkste onder de Hofgroten – maha nilames –: eerste minister of opperste raadslid, de eerste secretaris van het Hof, de maha mohottala en de disava. De adigars regelden alle staatszaken, die aan hen waren gedelegeerd door de koning.²⁵ Waren de besluiten genomen dan gaf de koning zijn goedkeuring; hij was gerechtigd de macht aan zichzelf te trekken en op eigen gezag te regeren.

In het begin van de achttiende eeuw heerste Wira Parakrama Narendra Singha,²⁶ zijn opvolging was echter een probleem omdat hij geen wettige nazaten had. Er werd een oplossing gevonden door de benoeming van zijn zwager Sri Wijaya Raja Singha,²⁷ afkomstig uit de groep van in Kandy invloedrijke radja’s van Tanjore in Zuid-India en behorend tot het geslacht van de Nayakken. Zijn verwanten stonden vijandig tegen de Compagnie en vorm-

²⁰ Udunuwara, Yatinuwara, Tumpane, Harispattuva, Dumbara, Hevahata, Kotmale, Uva, Bulatgama en Pata Bulatgama met een raterala of tatemahatmaya aan het hoofd.

²¹ Een provincie die viel onder de Compagnie werd niet aangeduid met disavany maar met dessavony.

²² Sluysken, *Beschrijving van al het voornaamste hetgeen den landdienst betreft*, komt tot zeventien kasten; Hovy, *Plakkaatboek*, XCIII; hij merkt op dat Valentijn en Loten uitgaan van negentien o.a. zurietappers, wassers en trommelslagers.

²³ Falck schreef in zijn *Aanmerkingen op de Reflexien* over disavas niet over dessaves.

²⁴ Pieris, *Ceylon and the Hollanders*, 5-13.

²⁵ Schrikker, *Expansion and Reform*, 24-25; Zij hadden grote macht in zowel de centrale als provinciale regeringen. In de centrale regering waren zij adviseurs van de koning, opperste rechters en bevelhebbers van het leger. Alle contacten met de koning verliepen via hen. De ambassadeurs uit Colombo spraken nimmer direct met de koning.

²⁶ Wira Parakrama Narendra Singha (1707-1739), mecenas op velerlei gebied; veel aandacht voor hervormingen van het boeddhisme; werd tegen zijn zin betrokken bij gewapende conflicten met de Compagnie.

²⁷ Sri Wijaya Raja Singha (1739-1747), Tamil en oorspronkelijk hindoe, behorende tot het vorstelijke geslacht van de Nyakken.

den een pro-Indiase en anti-VOC factie met belangrijke posities aan het Hof. Zij streefden krachtig naar meer vrijheid van handel met India waarvoor zij de openstelling van enkele havens opeisten. Het was juist het bezit van de havens dat de Compagnie allerlei rechten verschaftte met verwijzing naar de Memorie van Overgave van Van Imhoff.²⁸

2.4 Colombo

Frans Willem Falck werd na aankomst in Colombo als fiscaal beëdigd in de Raad van Politie,²⁹ het dagelijks bestuur, dat onder leiding stond van gouverneur Versluys. Deze was gesommeerd naar Batavia te komen om verantwoording af te leggen tegenover de Raad van Justitie wegens klachten over wanbestuur en malversaties. Daarom werd zijn functie in opdracht van de Hoge Regering waargenomen door de commissaris over de zaken van Ceylon, Jacob Christiaan Pielat.³⁰ Deze had een ruim bestuursmandaat gekregen, waardoor hij in staat was de politieke situatie goed te kunnen doorlichten. Hij nam besluiten op allerlei terreinen, waaronder de administratie. Vele adviezen, brieven en verslagen uit de buitencomptoiren bleken zoek te raken. Vandaar dat hij van oordeel was dat er een jaarlijks verslag moest worden opgesteld waar voornoemde zaken werden bijgevoegd. Frans Willem werd samen met hoofdinspecteur Arnout Lopesin benoemd in een commissie die moest zorgen dat deze maatregel strikt werd nagekomen.³¹ Tegen de aangewezen opvolger Diederik van Domburg,³² commandeur van Galle, en andere compagniesdienaren waren eveneens klachten geuit; zij zouden mogelijk sluikhandel hebben bedreven. Pielat stuurde daarom eveneens Van Domburg voor nader onderzoek naar Batavia. Eind 1733 was diens naam gezuiverd.³³ Hij mocht terugkeren als gouverneur en kon direct aan de slag om de instabiele situatie te verbeteren die begin 1734 was ontstaan door een opstand in de zuid-

²⁸ *Memorie Van Imhoff*, 7-9.

²⁹ De Raad van Politie wordt meestal aangeduid als de Raad; ook als Raad van Colombo c.q. Ceylon of Politieke Raad. Hier zal alleen de aanduiding Raad worden gebruikt tenzij het gaat om de Raad van Galle etc.; NA, VOC inv. nr. 9851, in de resoluties vanaf eind 1733 werd zijn naam genoemd.

³⁰ Jacob (Jaques) Christiaan (Christian) Pielat (Rotterdam, 1692-Loosduinen, 1740), zoon van Phineas, predikant van de Waalse gemeente te Rotterdam sedert 1673 en afkomstig uit het prinsdom Orange; luitenant in het Staatse Leger; 1718 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Westhoven als kapitein van de infanterie; 1719 Batavia, heemraad; 1720 opperkoopman; 1722 wederom kapitein met 300 man naar Bengalen; 1727 gouverneur Ternate (Molukken); 1731 extraordinaris raad; 1732 kolonel van de militia; 1732 commissaris te Ceylon; 1734 naar Patria als commandeur retourvloot aan boord van het VOC-schip Duinkerck (DAS, 6920,2); *Memoir left by Jacob Christiaan Pielat to his successor Diederik van Domburg* translated by Sophia Pieters Colombo 1905; Hovy, *Plakkaatboek*, xc-xci; liet alle belangrijke zaken in resoluties vastleggen; versterkte het collegiale bestuur; dit was door gouverneur Versluys ernstig veronachtzaamd (NA, VOC inv. nr. 10138, 36 - *Memoir*; Roelants, *Het geslacht Pielat*).

³¹ Pielat, *Memoir*, 34-35.

³² Mr. Diederik van Domburg (Utrecht, 1685-Colombo, 1736), zoon van Cornelis, raad in de vroedschap van Utrecht; 1705, promoveerde in de rechten aan de universiteit van Utrecht; huwde Eupenia Engelbert, die hertrouwde met Abraham Samlant, commandeur van Galle; 1717 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Amsterdam als kapitein (militair); 1718 Batavia, kapitein militia, nam deel aan de Java-expeditie; 1721 Colombo, opperkoopman; 1730 commandeur van Galle; 1732 gouverneur van Ceylon, naar Batavia gezonden; 1734 aangetreden als gouverneur maar vond aanvankelijk de poort van Colombo gesloten (Wijnaendts van Resandt, *Gezaghebbers*, 71-72; NA, VOC-Opvarenden).

³³ NA, VOC inv. nr. 10138-10140, Papieren m.b.t. de rechtzaak tegen Gouverneur Diederik van Domburg 1733.

westelijke kaneellanden vlakbij bij de vestingen Galle en Matara. De kaneelschillers hadden daarbij de leiding en werden zoals gebruikelijk heimelijk gesteund vanuit Kandy.³⁴ De Hoge Regering toonde zich niet verbaasd dat het mis ging; er deden al lange tijd geruchten de ronde over de slechte situatie. Deze opstand had ernstige gevolgen voor de handel. Er ontstond vooral een groot tekort aan kaneelbundels bestemd voor de retourschepen. In de pakhuizen waren nog maar beperkte voorraden aanwezig en aanvulling vond niet plaats. De Hoge Regering pleitte in eerste instantie voor diplomatieke stappen richting Kandy waarbij het Hof werd gevraagd het gedrag van de opstandelingen te temperen. De vermindering van inkomsten en geruchten over een mogelijke militaire bedreiging vanuit Kandy richting Colombo leidde tot snelle en drastische interne maatregelen. Van Domburg werd definitief teruggeroepen naar Batavia 'in volle kwaliteit en gage' en mocht niet meer terugkeren.³⁵ Hij vertrok echter niet direct. Volgens Frans Willem had hij het eiland in een 'zeer beklagelijken staat' achtergelaten.³⁶ De Hoge Regering besloot daarom meteen een krachtige opvolger te benoemen die orde op zaken kon stellen. In haar ogen leek de meest aangewezen persoon de opperkoopman Van Imhoff. Deze stond bekend als een intelligent, doortastend en ijverig bestuurder met uitstekende relaties met het Hof in Den Haag en de bewindhebbers.

In juli 1736 verscheen hij op de rede van Colombo met enige troepen voor het geval dat Van Domburg nog niet was vertrokken en tegenstand zou bieden. Het was niet nodig want de afgezette gouverneur bleek inmiddels overleden waardoor de gemoederen wat tot bedaren waren gekomen.

Van Imhoff drong er in zijn eerste brief aan de koning van Kandy, Wira Parakrama Narendra Singha, op aan dat hij zijn medewerking zou verlenen aan het herstellen van de rust en orde, door zich neutraal op te stellen 'verwachtende dat het groote hof hiervan kennis bekomen hebbende, zelfs zoude doen ophouden een zaak welker herstellinge ik gaarne als de eerste gunst van Zijne Majesteit wilde ontfangen al schoon ik regts genoeg hadde die te eysschen en het mij ook aan magt niet ontbrak om dat zelfs te besorgen'.³⁷ Hij wenste zo snel mogelijk een buitengewone ambassade naar Kandy te zenden ter verbetering van de verstandhouding met de koning en zijn Hof. Dit zou de rust onder de bevolking in de kaneelgebieden bevorderen. De Compagnie was voor een goedlopende kaneelproductie volledig afhankelijk van de bereidheid van de koning om de schillers aan te sporen aan de slag te gaan in de beneden- en de Koningslanden.³⁸ Het bestuur in Colombo moest daarnaast altijd jaarlijks toestemming vragen om met olifanten, die gevangen waren in de districten van Colombo en Matara, naar Jaffna te trekken.³⁹ Hier werden zij verkocht aan Indiase kooplie-

34 Arasaratnam, Imhoff, 465, 'interference of Kandians in the low country affairs became a more common feature; more daring and open'.

35 Van Goor, *Generale Missiven, 1729-1737*, 732; 6 april 1736.

36 UBT, TF-HS inv. nr. 75, Frans Willem Falck aan Joan Gideon Loten en zijn vrouw Anna Henrietta Beaumont, 10 juli 1736; Loten was op dat moment opperkoopman te Semarang en fiskaal voor de Java's Oostkust.

37 NA, VOC inv. nr. 2372; Ola, 10 januari 1737 werd namens de Compagnie bericht aan alle inlandse hoofden en verdere ingezetenen van het district Colombo, de landen van Galle en Matara, dat uit getuigenissen was gebleken dat de oproerige bewegingen buiten kennis van het Hof te Kandy hadden plaatsgevonden.

38 De kaneelgebieden die buiten het territorium van de Compagnie lagen en behoorden tot de koning van Kandy.

39 Jaffna gold als het meest indrukwekkend vestingwerk van de Compagnie met in het centrum een imposante Protes-

den afkomstig van de Coromandelse en Malabarse kusten. Hoewel het Hof helemaal geen belang had bij het regelen van dit soort zaken, wilde het graag regelmatig contact met de Compagnie waardoor het weer zijn vaste eisen op tafel kon leggen waaronder het terugkrijgen van een of twee zeehavens voor hun handel. Van Imhoff stond hier niet afwijzend tegenover, omdat hij ervan overtuigd was dat er iets moest gebeuren aan de verhouding met Kandy. Hij noemde deze gedwongen goede verhouding 'de ziekte waaraan Ceylon laboreerde', die voortkwam uit het misnoegen van het Hof door het gesloten houden van de havens hetgeen zware lasten met zich meebracht en veel onvrede binnen de Singalese samenleving wekte en door de inhaligheid en schraapzucht van de inlandse hoofden. Deze laatste twee ongenoemens waren volgens Van Imhoff het makkelijkste weg te nemen. Het eerste punt was echter het belangrijkste voor Kandy, maar dit lag heel moeilijk bij de Hoge Regering. Van Imhoff bepleitte enigszins aan het totale eisenpakket tegemoet te komen.⁴⁰ Hij zag drie manieren het Hof tot rede te brengen, via geschenken c.q. complimenten, of 'met geweld door magt van wapenen off door wegh van negotie'. Bij het laatste punt dacht hij aan beperkte openstelling van havens en twee à drie schepen per jaar toe te laten via een exclusief contract.⁴¹ 'Met een kleine douceur zou rust kunnen worden verkregen'. Het garnizoen van Colombo zou wel versterkt moeten worden; een militaire macht was een krachtig en effectief middel de koning en zijn kwaadwillige onderdanen beter in te tomen. Er zou ook vrees kunnen worden ingeboezemd voor de Compagnie. Deze afgewogen gedragslijn van Van Imhoff zou terugkeren onder het bestuur van Falck. Diens beide voorgangers Schreuder en Van Eck zagen meer in het vertonen van puur militaire superioriteit zowel op Ceylon als in Zuid-India. Falck was voorstander van het inkapselen van Kandy en het handhaven van de status quo in Zuid-India. De gewelddoptie werd trouwens door zowel de bewindhebbers als de Hoge Regering niet geaccepteerd.

De buitengewone ambassade naar Kandy van 1736 werd bij het vertrek uit Colombo met veel pracht en praal uitgeleide gedaan ter meerdere glorie van haar status richting de Singalezen.

De zorgvuldig uitgekozen gezanten kregen een brief mee voor de koning en vele geschenken waaronder een aantal betaald uit de beurs van de gouverneur. Als eerste gezant werd Daniël Agreen, dessave van Colombo aangewezen. Hij had op kundige wijze de opstand van de kaneelschillers beëindigd door een onpartijdig onderzoek te laten instellen naar hun redelijke eisen.⁴² Er werd gezorgd dat het Hof hiervan goed was doordrongen. Als tweede gezant was benoemd de gerespecteerde koopman Arent van Broijel.⁴³ Frans Willem Falck

tantse kerk uit 1740. Als gevolg van de burgeroorlog op Sri Lanka, sedert het eind van de jaren '80 van de twintigste eeuw, werden de vestingwerken ernstig beschadigd en de kerk totaal verwoest.

⁴⁰ NA, VOC inv. nr. 4471, Haags Besogne, Ceijlon bijeenkomst 5 juli 1738, behandeling van de Gouverneur Van Imhoff, 16 september 1736.

⁴¹ Arasaratnam, *Imhoff*, 460; 'er waren verkeerde beslissingen gedaan o.a. de sluiting van Ceylon voor buitenlandse handel'.

⁴² Gijsberti Hodenpijl, 'Het buitengewoone gezantschap naar het hof van Kandia te Ceylon', 50.

⁴³ Arent van Broy(ij)el (Amsterdam, ?-Batavia, 1753), 1725 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Den Bergh als onderkoopman; 1737 koopman Ceylon; met Daniël Agreen als ambassadeur naar Kandy (NA, VOC inv. nr. 3286); 1738 buiten employ (Soldijboek Colombo); 1740 commandeur van Jaffna; 1742 dessave van Colombo; 1744 verkozen tot extraordinaris raad te Batavia; geboorte zoon Gustaaf Arent (Navorscher (1859); CBG, Doopregister Fortkerk

maakte deze keer geen deel uit van de ambassade.⁴⁴ Hij was wel betrokken bij het uitgeleiden. Als fiscaal mocht hij in de tweede koets plaatsnemen achter Van Imhoff en de beide gezanten. Na ongeveer twee maanden keerden de ambassadeurs terug. Het Hof had tijdens het overleg zijn vaste verlangens over de zeehavens naar voren gebracht en berekend dat het niet hebben van havens neerkwam op een materiële schade van tien miljoen rijksdaalders. Het had ondanks dit geklaag geen ingewikkelde tegeneisen gesteld. De gouverneur werd slechts gevraagd een oplossing voor de havens te bedenken zodat de koning tevreden kon worden gesteld. Het was niet noodzakelijk dat Van Imhoff zijn eerdere gedachte voor een handreiking verder uitwerkte. Het Hof ontkende trouwens iedere betrokkenheid bij de onlusten;⁴⁵ deze waren alleen maar het gevolg van de onrechtvaardige behandeling van de inwoners van de benedenlanden en van de zware diensten die zij, in strijd met het oude gebruik onder het bewind Van Domburg, hadden moeten verrichten. De adigars toonden zich volgens het verslag zeer ingenomen met het bemiddelend en tegemoetkomend optreden van Agreen. Zij twijfelden er niet aan dat de bevolking had gezien met hoeveel eer de ambassadeurs in Kandy waren ontvangen; zij zou daarom spoedig weer hun verplichte diensten gaan verrichten. Er werd door de adigars eveneens aangekondigd dat de kaneelschillers of chaliassen⁴⁶ met hun hoofdliden weer zouden verschijnen op de jaarlijkse speciale bijeenkomst van de gouverneur en leden van de Raad.⁴⁷

Met de komst van Van Imhoff werd het beleid Van Goens de Oude weer opgepakt. Na enige decennia van wanbeleid werd er weer een basis gelegd voor een meer krachtadig bestuur.

2.5 Het eerste levensjaar van Iman Willem

Eind 1735 was Frans Willem Falck in het huwelijk getreden met zijn achternicht de zestienjarige Adriana Gobius in de Fortkerk op het kasteel van Colombo.⁴⁸ Zij was de dochter van de overleden gouverneur van Malakka, Joan Frederik Gobius;⁴⁹ diens weduwe, Margaretha

Colombo, 1744); 1745 naar Batavia met VOC-schip Kasteel van Woerden, lid Hoge Regering (NA, VOC inv. nr. 2635), en weesmeester; 1747 voorzitter Weeskamer; 1749 ordinaris raad (NA, VOC inv. nr. 6849 Testamenten; nr. 899 Arent van Broijel, 1744).

⁴⁴ In maart 1735 was hij als tweede gezant betrokken bij een weinig succesvolle buitengewone ambassade naar Kandy.

⁴⁵ NA, VOC inv. nr. 2372.

⁴⁶ De kaste van de chalias(sen), waartoe de kaneelschillers behoorden, was verplicht volgens het gewoonterecht zoals alle kasten diensten te verrichten voor het boven hen gestelde gezag (zie tevens paragraaf 11.3).

⁴⁷ Paragraaf 11.2.

⁴⁸ De residentie van de gouverneur of opperhoofd van een nederzetting van de Compagnie werd aangeduid met 'het kasteel'; soms een versterkt huis en soms een fort binnen de vesting of naast de vesting waar alle bestuurlijke instellingen waren gehuisvest. Het kasteel van Colombo was de 'oude vesting', verbonden met een tweede geforticeerd gebied 'De Stadt Colombo' later aangeduid als 'Pettah'. Het kasteel of 'Fort-area' is thans nog herkenbaar in het oudste deel van Colombo. In 1659 was besloten de residentie van de gouverneur te verplaatsen van Galle naar Colombo (eigen waarneming; Atlas Ceylon; Van Oers, *Dutch Town Planning Overseas*, 91-108).

⁴⁹ J(o)an Frederik Gobius (Ober Ingelheim, 1679-Malakka, 1730), zoon van hofprediker Vorst van Wied, aangesteld tot predikant bij de VOC te Banda Neira en Batavia (vertrok 1687 en overleed 1693 in Batavia); moeder Anna Christina Brue-sers; 1694 in dienst VOC in Batavia als jongen; 1699 assistent; 1704 boekhouder; 1706 onderkoopman en administrateur Bantam; 1707 zending naar Kartasoera; huwde Margaretha Elisabeth Heij(y)nen; 1709 koopman; reisde met Gouverneur-

Elisabeth Heynen,⁵⁰ was in 1731 te Malakka hertrouwd met de opperkoopman Iman de Jonge.⁵¹ In 1732 waren zij met Magaretha's vier minderjarige kinderen,⁵² onder wie Adriana, overgeplaatst naar Ceylon waar haar man was aangesteld als commandeur van Galle. Het huwelijk tussen Frans Willem en Adriana voldeed geheel aan de graad van endogamie die werd aangehouden onder de elite in de Republiek in de achttiende eeuw.⁵³

In maatschappelijk opzicht konden de beide families zich aan elkaar spiegelen, hetgeen ook gold voor de Zierikzeese patriciërsfamilie De Jonge. De families Falck en Gobius zouden in de Republiek meerdere keren aan elkaar geparenteerd raken.⁵⁴ Het meest opmerkelijke was het huwelijk tussen de broer van Adriana, Henric Anthony Gobius in het jaar van zijn promotie aan de Utrechtse universiteit met de zuster van Frans Willem, Margaretha Falck.⁵⁵ Zoals bij de achtergronden over de familie Meinertzhagen reeds werd vermeld, was er in 1706 een huwelijk gesloten tussen een Meinertzhagen en een Gobius in Keulen.

De zestienjarige leeftijd van Adriana was voor het aangaan van een huwelijk in Azië niet ongebruikelijk.⁵⁶ Europese vrouwen in Azië, zelfs behorend tot de elite, traden jonger in het huwelijk dan in de Republiek; de gemiddelde leeftijd lag daar tussen 22 en 23 jaar.⁵⁷ Omdat het sterftecijfer onder vrouwen in Azië hoog was en de levensverwachting gering, was het zaak vroeg te trouwen en snel kinderen te baren.

Onder de kinderen van de elites en de goeude burgerij was de huwelijkskeuze in principe vrij, maar er werd wel degelijk gekeken door de ouders of voogden naar de achtergrond van de beoogde partners. Hierbij speelde mee dat de eigen groep in stand en het kapitaal bijeen moest worden gehouden of worden verstevigd. Het was een kwestie van geld en macht.

Bosma en Raben merken op dat de hogere kringen in de 'kolonie' hun eigen positie consolideerden door huwelijk en patronage. Zij bewaakten het Europese gehalte van de eigen levenssfeer, vooral in het mannelijke domein.⁵⁸

Generaal Abraham van Riebeeck; 1714 resident Cheribon; 1717 opperkoopman en vervolgens commandeur van Java's Oostkust; 1722 Batavia; 1724 eerste secretaris Hoge Regering, na één maand gouverneur Makassar te Semarang; 1727 gouverneur Malakka tot zijn dood (NA, VOC inv. nr. 5246; Haan, *Priangan II*, 56; NNBW, VII, 100).

⁵⁰ Margaretha Elisabeth Heij(y)nen, vrouwe van Crayenstein (Batavia, 1689–Amblangodde, 1735); dochter Barthelomeus Johannes, predikant te Galle en Jaffna (1664–1679) en van Wilhelmina van Nes, vrouwe van Crayenstein; huwde (1) Joan Frederik Gobius en (2) Iman de Jonge (Bijlage IV).

⁵¹ Iman de Jonge (Zierikzee, 1698–Jaffna, 1737), zoon van mr. Johan Imanszn de Jonge, heer van Bouenreede, o.a. raad van Zierikzee en raad van Staten van Zeeland; 1721 uitgevaren voor de Kamer Zeeland met het VOC-schip Hoedekenskerke als onderkoopman; 1722 Batavia; 1728 koopman Malakka; 1731 opperkoopman; huwde Elisabeth Magartha Heij(y)nen; 1732 dessave van Colombo; 1734 commandeur van Galle; 1737 idem van Jaffna (NA, VOC inv. nrs. 5246, 11855, 10133; Vos, *Vroedschap van Zierikzee*, 503). Broer Daniël Quirijn had een dochter Anna Heleen (1743–1802) huwde 1762 met Dr. Gegorius Borrendamme, med. doc en schepen (1772–1772) studiegenoot Iman Willem Falck (Bijlage IV).

⁵² Bijlage III.

⁵³ Kooijmans, *Onder regenten*, 131–136.

⁵⁴ Broer Jan Frederik trouwde met Frans Willems nicht Maria Louisa Meinertzhagen (HUA, trouwboeken 103–188); op 23 december 1736 werd het huwelijk gesloten in de Janskerk.

⁵⁵ HUA, trouwboeken inv. nrs. 103–437; op 15 mei 1745 werd het huwelijk gesloten in de Domkerk te Utrecht.

⁵⁶ Blussé, *Strange Company*, 72.

⁵⁷ Kooijmans, *Onder regenten*, 120.

⁵⁸ Bosma en Raben, *Oude Indische Wereld*.

Op 10 juli 1736 berichtten 'Frans en Adriana Falk'⁵⁹ aan 'neff en nigte Loten'⁶⁰ dat op 25 maart⁶¹ een 'brave' zoon was geboren 'waar alles goed aan was'. De doop vond een week later plaats in de Fortkerk in het bijzijn van de doopgetuigen: de hoofdadministrateur Daniël Overbeek,⁶² toekomstig commandeur van Galle en Elizabeth Hals; zij representeerden de peten: Iman de Jonge, commandeur van Galle, naamgever en stiefgrootvader; Johan Warnar Meinertzhagen te Utrecht en oom van Frans Willem, aanstichter van de Provinciale Utrechtsche Geoctroyeerde Compagnie; grootmoeder Constantia Margaretha Meinertzhagen, weduwe Falck en tante Margaretha van Nes.⁶³

Hoewel de beide ouders van Europese afkomst waren, beweerde de Ceylonese rechter en historicus William Pieris dat Iman een jonge casti was, hetgeen zou betekenen dat zijn moeder geen volbloed Europese was. Een van Imans uiterlijke kenmerken was zijn ravenzwart haar, maar dat maakte van hem nog geen halfbloed. De achtergrond van deze wat merkwaardige en ongefundeerde constatering 'The young casti whose swarty complexion earned for him the sobriquet of the crow' had vermoedelijk te maken met de achtergrond van moeder Adriana Gobius, 'a native from Samarang',⁶⁴ die door Pieris niet nader was onderzocht. Adriana Gobius was geboren uit Europese ouders.

De Ceylonese archivaris Anthonisz⁶⁵ haalde in verband met Imans donker uiterlijk⁶⁶ of ravenzwarte haren een in zijn ogen 'amusan verhaal' aan, dat zich zou hebben afgespeeld in 1765 buiten de muren van Colombo tijdens de aankomst van Iman als gouverneur van Ceylon. De hoofdadministrateur Daniël Burnat zou bij het eerste aanzien van de gouverneur hebben gezegd 'wij hebben werkelijk een kraai gevangen'.⁶⁷

Met verwijzing naar de verschillende families die in deze studie een rol spelen, moet worden opgemerkt dat er in geen enkele bron iets valt te vinden over huwelijken of bijvrouwen van Aziatische afkomst binnen de stamreeks van de vader van Adriana, Joan Frederik Gobius. Het lijkt mij niet zo voor de hand liggen dat zijn vader en/of zijn schoonvader⁶⁸ buitenechtelijke contacten zouden hebben gehad gelet op hun functie als predikant in dienst van de Compagnie; het kwam wel voor dat predikanten met halfbloeden trouwden.

⁵⁹ In zowel zijn brieven, Generale monsterrol 1737 (NA, VOC inv. nr. 12409) schreef hij zijn naam Falk zonder ck maar met slechts een k.

⁶⁰ UBT, inv. nr. TF-HS 75; Frans Willem Fal(c)k aan Johan Gideon Loten, 10 juni 1736.

⁶¹ Dit is het enige betrouwbare geboortjaar; diverse publicaties spreken over 1 augustus o.a. F.H. de Vos: *Dutch Governors*, 160; JDBUC 1 (1908).

⁶² Daniël Overbeek (Amsterdam, ?-Batavia, 1751), 1717, stuurman VOC-schip Vaderlandgetrou naar Batavia, 1730, koopman en pakhuismeester te Colombo; 1732 Tuticorin; 1734 hoofdadministrateur Colombo; 1735 gezaghebber Galle; 1741 gouverneur van Ceylon en raadextraordinair; 1743 lid Hoge Regering en ordinaris raad.

⁶³ Margaretha van Nes, familielid van overgrootmoeder Iman Willem Falck, Wilhelmina Heynen-Van Nes.

⁶⁴ Pieris, *Ceylon and the Hollanders*, 118; Casti of casties = uit een Europeaan en een halfbloed voortgekomen kind.

⁶⁵ Anthonisz, *Dutch in Ceylon*, 33-34. Volgens Anthonisz kon het verhaal niet meer geverifieerd worden 'omdat het al zo lang geleden had plaatsgevonden'.

⁶⁶ Het zou kunnen zijn dat Iman Willem Falcks huid iets getint was door zijn jonge jaren in de tropen.

⁶⁷ Daniël Burna(e)(r)t (Pyerne, Canton Bern, 1723-Colombo, 1801), 1753 uitgevaren voor de Kamer Zeeland met het VOC-schip Visvliet als assistent; 1754 Batavia; 1762 dessave Matura, opperkoopman; 1767 Colombo, hoofdadministrateur; 1784 dessave van Matara (NA, VOC inv. nr. 12431); huwde Elisabeth Holst, dochter Gerrit Engel Holst (CBG, Stamboom familie Burnat; NA, VOC-Opvarenden).

⁶⁸ Ds. Johannes Heynen, predikant te Galle en Jaffna.

Raben merkt op dat het concubinaat in Semarang meer gangbaar was dan in de VOC-plaatsen op Ceylon.⁶⁹ Noch in de genealogische gegevens van de familie Gobius noch tijdens het verdere leven van Iman Willem werd er ooit verwezen naar een inlandse connectie op grond van zijn huidskleur zoals bij de latere patriottenleider Pieter Quint Ondaatje,⁷⁰ zoon van de Tamil predikant te Colombo, Willem Juriaan en zijn Nederlandse vrouw Hermina Quint wel het geval was. Hij werd in Utrecht veelvuldig spottend als ‘het zwartje’ aangeduid.

Als gevolg van de situatie bij de familie Falck in Utrecht kwamen eind 1735 meerdere ooms en tantes in Indië terecht. Maria Anna,⁷¹ zuster van Frans Willem, arriveerde in Colombo als gezelschapsdame van barones Van Imhoff. Zij was samen met haar zuster Amalia Constantia,⁷² die later zou trouwen met Adriaan Bisdom, en haar broer, onderkoopman Carel Gustaaf, vanuit Patria met het VOC-schip Opperdoes naar Batavia gereisd.⁷³ Hun oudere broer George Tammo zou vrij snel daarna, eveneens als onderkoopman, volgen op het VOC-schip Paddenberg. Een jaar later trad Maria Anna vanuit de residentie van de gouverneur⁷⁴ in het huwelijk met de negotieboekhouder Dirk Stokvis.⁷⁵ Frans Willem verliet enige weken daarna met zijn jonge gezin Colombo aan boord van het jacht ‘Maria Louise’ om naar ‘onse vader Iman de Jonge’ te Galle te gaan. Na aankomst vervolgden zij hun reis naar Matara waar hij als dessave, tevens plaatsvervanger van de commandeur van Galle en lid van zijn Raad van Politie, was aangesteld. Hij merkte op: ‘het bestier van zaken overgenomen heb zoo dat ik hier een klijn gouverneurkje ben ...’. Hij hoopte op grond van zijn functie snel tot opperkoopman te worden benoemd. Dat zou nimmer worden verwezenlijkt.⁷⁶ Spoedig na zijn aankomst zou hij weer de echte gouverneur ontmoeten in verband met diens inspectie-reis langs Galle en Matara. Van Imhoff wilde met eigen ogen het gebied aanschouwen waar de laatste maanden ernstige onlusten onder de kaneelschillers hadden plaatsgevonden. Zijn gevolg bestond daarom uit meerdere militairen waaronder de kapiteins Casper Hendrik van der Sande naast de equipagemeester Johannes Hackert.⁷⁷ Op 16 maart om acht uur ’s avonds kwam het gezelschap in Matara aan waar het bij de Limieten door Falck en enige inlandse hoofden werd verwelkomd. De volgende morgen vond er een dienst plaats in de Fortkerk,

⁶⁹ Raben, *Batavia and Colombo*, 42.

⁷⁰ Pieter Philip Jurriaan Quint Ondaatje (Colombo, 1758-Batavia, 1818), zoon van Willem Jurriaan en Hermina Quint; studeerde en trouwde te Amsterdam; predikant te Colombo en directeur van het seminarium dat ook door zijn zoon Pieter zou worden bezocht; werd onder de patronage van gouverneur Falck, die een groot vriend van zijn vader was, naar Nederland gezonden; na de Latijnse school te Utrecht studie in zowel filosofie als rechten aan de universiteit aldaar. Werd vanaf 1784 een belangrijk patriottenvoorman; 1786 vluchtte naar Frankrijk; diende de Bataafse Republiek, het Koninkrijk Holland, het keizerrijk tot 1815; Willem I benoemde hem tot lid van de Hoge Raad van Justitie te Batavia.

⁷¹ Bijlage III.

⁷² Bijlage III.

⁷³ DAS, 2988.6; VOC-schip Opperdoes vertrok op 12 mei 1735 van de rede bij fort Rammekens en arriveerde op 20 december voor de rede bij Batavia.

⁷⁴ UBT, inv. nr. TF-HS, Frans Willem Fal(c)k aan Johan Gideon Loten, 18 februari 1737.

⁷⁵ Bijlage III.

⁷⁶ UBT, inv. nr. TF-HS 75, Frans Willem Fal(c)k aan Johan Gideon Loten, 18 februari 1737, aangesteld op 18 september 1736; arriveerde op 18 februari 1737 in Matara en vond ‘dat ik dan de qualiteijt van opperkoopman verlangen ...’.

⁷⁷ NA, VOC inv. nr. 10096; Verslag, ‘Reis van Van Imhoff naar Galle en Mature van 7 maart tot 13 april 1737’; SLNA, 1/2728 plus Abraham Dormieux, de hoofdadministrateur, Arend van Broijel en Dirk Stokvis.

gelegen ter linkerzijde van de hoofdpoot. Door gebrek aan predikanten trad de plaatselijke ziekenbezoeker als voorganger op.⁷⁸ Na afloop van de dienst liet de gouverneur zich uitvoerig bijpraten over de laatste ontwikkelingen. Daarna werden de olifantenstallen bekeken, gevolgd door 'een landtocht'. Na terugkomst werden de gebruikelijke rekwesten van 'klagers'⁷⁹ in ontvangst genomen.⁸⁰ Het gezelschap verplaatste zich vervolgens naar Galle waar Van Imhoff de Raad toesprak in aanwezigheid van de commandeur, Daniël Overbeek.

Voor de jonge dessave van Matara zag het er allemaal gunstig uit: goede positie met een uitstekende band met de gouverneur, kans op een spoedige bevordering, vermogend⁸¹ en een gezin met één zoon. Op 3 augustus sloeg het noodlot toe; een korte, zeer ernstige ziekte⁸² maakte een einde aan zijn leven in 'Den Bloey van zijn dagen'. Zijn stoffelijk overschot werd twee dagen later te rusten gelegd in de Fortkerk te Matara⁸³ naast het graf van zijn moeder. Tot zijn opvolger werd spoedig daarna de fiskaal van Colombo, Martin Weijer benoemd, die nog niet zo lang daarvoor Frans Willem had opgevolgd in Colombo.

Adriana kon als zeer jonge maar niet onbemiddelde weduwe met haar zoon terugkeren naar Colombo waar zij een nieuw bestaan moest opbouwen. Het was gebruikelijk dat weduwen al of niet met jonge kinderen slechts korte tijd alleen bleven. Een nieuw huwelijk bood haar en eventuele kinderen enerzijds bescherming en anderzijds financiële zekerheid. Adriana Gobius, weduwe Falck had dit laatste in haar positie misschien niet zo nodig, maar na ruim een jaar hertrouwde zij met de inmiddels tot opperkoopman opgeklommen Arent van Broijel.

Na de dood van Frans Willem moet Adriana overleg hebben gehad met de weeskamer van Colombo en haar boedel hebben laten beschrijven ten bate van haar zoon. Er moet ook een voogd zijn toegewezen; er is hierover echter niets teruggevonden.

Door de komst van Van Imhoff had Frans Willem meer kans op promotie gemaakt. Dat zou met zijn vaardigheden te maken kunnen hebben, maar ook door de oude vriendschappelijke banden tussen beide families uit de tijd van hun vaders aan het Oost-Friese hof. Hieraan moet ook zijn zuster haar positie van gezelschapsdame bij barones Van Imhoff hebben te danken. Arent van Broijel kon na zijn huwelijk met de jonge weduwe Falck bij zijn verdere carrière rekenen op steun van de toekomstige Gouverneur-Generaal. De andere Falcken profiteerden eveneens hiervan en maakten juist carrière binnen de Compagnie tijdens zijn Gouverneur-Generaalschap.

⁷⁸ Van Goor, *Jan Kompanie as schoolmaster*, 46.

⁷⁹ Krom, *Gustaaf Willem van Imhoff*, 75; Van Imhoff gaf aan dat op reis naar Matara er 'overal klagers' waren.

⁸⁰ SLNA, inv. nr. 1/2728, lopende zaken werden aan de orde gesteld o.a. over particuliere verbouw op landerijen; het document heeft een omvang van 88 pagina's en bevat ook alle genomen resoluties door Van Imhoff in de Raad van Galle: gezaghebber Daniël Overbeek, Falck, kapitein Hendrik van der Zande, Arent van Broijel en Dirk Stokvis.

⁸¹ Volgens verschillende bronnen zou Frans Willem in de betrekkelijk korte tijd dat hij op Ceylon verbleef er in zijn geslaagd een groot vermogen op te bouwen; NA, VOC inv. nr. 5946, *Grootboek Stadwijk 1736*; in totaal wordt nagelaten aan 'selfs huysvrouw' fl. 3276,1:10; NA, VOC 6401, uit het testament van Joan Frederik Gobius bleek dat hij fl. 117.532,- had nagelaten aan zijn vijf kinderen waaronder zijn dochter Adriana Gobius en één kindskind (Iman Willem Falck).

⁸² SLNA, inv. nr. 1/750, *Resolutie Raad*, 21 augustus 1737.

⁸³ *Lapidarium Zeylanicum* en Van Dort. Zijn grafsteen met opschrift bevindt zich in de Fortkerk te Matara; deze is licht beschadigd bij de schoonmaakwerkzaamheden na de tsunami die plaats vond in het zuiden van Sri Lanka op 26 december 2004.

2.6 Patria

Eind 1742 gaf de Raad van Ceylon toestemming aan de opperkoopman Arent van Broijel dat diens stiefzoon, de inmiddels zevenjarige Iman Willem Falck, naar Patria kon vertrekken ter voortzetting van zijn schoolopleiding. Tot dan toe had hij thuis bij zijn moeder onderwijs genoten. De financiering van de zeereis en het kostgeld aan boord werden door de Raad, met goedkeuring van de Hoge Regering, overgelaten aan de bewindhebbers te Amsterdam.⁸⁴

In het algemeen keurden de bewindhebbers het goed dat de kosten voor rekening van de Compagnie kwamen. Het was niet ongebruikelijk dat zonen van de hogere Compagniesdienaren naar Patria werden gezonden voor verdere en betere scholing.⁸⁵ Het aantal dochters was veel kleiner, maar dat kwam wel degelijk voor. Carl Gustaaf Falck zond zowel zijn zoon als dochter naar Patria; dat was ook het geval bij de opperkoopman Adriaan Moens⁸⁶ in 1771.⁸⁷ Er werd van uitgegaan dat familieleden aldaar beter konden zorgen voor minderjarige kinderen, die in vele gevallen wees of halfwees waren geworden. Daarnaast werd als argument gebruikt de geringere kans op ernstige tropische ziekten.⁸⁸ Vele Compagnieskinderen zagen nimmer hun geboorteland en ouders terug. Iman was hierop een van de uitzonderingen toen hij in 1756 terug ging. De komst van Europese Compagnieskinderen vanuit Azië naar de Republiek wordt door Bosma en Raben aangeduid als een cirkelemigratie. Het terugkeren in hoge kringen zou volgens hen een gewoon verschijnsel zijn; een terechte constatering. Zij delen daarom slechts gedeeltelijk de opvatting dat de zonen uit Indië vertrokken en dat de dochters het sociale cement van de hogere klassen vormden.⁸⁹ Het hart van de Indische 'clan' waren volgens Taylor vrouwen, daar geboren en opgevoed, die de mannen in patroon-protégé-betrekkingen brachten.⁹⁰ Voor wat dit laatste betreft nemen Bosma en Raben ook afstand van de opvattingen van Taylor over de rol van de vrouwen binnen de top van de Compagnie en de Indische clanvorming.

Taylor gaat er van uit dat door de huwelijkspolitiek een sociale toplaag was ontstaan vanwege de bijzondere politiek van de Compagnie ten opzichte van immigratie en onderlinge

⁸⁴ NA, VOC inv. nr. 2611, Batavia laat de betaling over aan de Heren XVII.

⁸⁵ Wagenaar, Galle, 28; Cornelis Valentijn zoon van gouverneur Schreuder vertrekt in november 1758 naar Patria.

⁸⁶ Adriaan Moens (Middelburg, 1728-Colombo, 1792), zoon van Jozias en Petronella van der Maas; 1751 uitgevaren voor de Kamer Zeeland met het VOC-schip Arnestijn als assistent; 1751 Colombo klerk van politie, bevorderd tot boekhouder; 1755 onderkoopman, administrateur van Trincomalee; 1757 tweede visiteur; 1758 eerste gezworen klerk; 1762 koopman, boekhouder; 1765 soldijboekhouder, 1766 ambassade naar Kandy; 1767 aangesteld tot opperkoopman; 1768 waarnemend hoofdadministrateur met Van Angelbeek, lid presidium Raad van Justitie, commissaris politiek in de kerkenraad; 1769 hoofdadministrateur; 1770 commandeur van de Malabar; 1772 extraordinaris raad; 1773 gouverneur en directeur van de Malabar; 1780 uitgenodigd voor de Hoge Regering; 1781 Batavia; 1783 ordinaris raad, eerste raad en directeur; 1789 ontslag genomen, bleef werkzaam als raad belast met het beheer van de kantoren in Ternate en Bengalen en bleef directeur van de amfioensociëteit (NA, Collectie Moens inv. nr. 16; NA, VOC-Opvarenden).

⁸⁷ NA, Collectie Moens inv. nr. 16, Petronella Magdalena (1764) vertrok met haar broer Matthias in 1771.

⁸⁸ NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Adriaan Bisdom aan Johan Warnar Falck, 27 september 1758; Bisdom zond zijn jonge zoon Arthur om deze reden naar Patria (idem in 1760 zijn tweede zoon). Het argument van Bisdom leek juist hoewel er tot nu toe nimmer een vergelijkend onderzoek is gedaan naar het sterfecijfer van kinderen in de Republiek en Europese dienaren van de Compagnie.

⁸⁹ Bosma en Raben, *Oude Indische Wereld*, 65.

⁹⁰ Taylor, *Social World*, 99-100.

huwelijken. De doorslaggevende familiebanden waren niet tussen vader en zoon, maar tussen een man en zijn aangetrouwde verwanten.

Het aantal mestieze vrouwen als echtgenote van de bestuurlijke top is echter nimmer uitgezocht en zover is nagegaan voor de periode 1740-1790 bedroeg het officieel twee. Daarnaast hadden verschillende hooggeplaatste dienaren bijvrouwen van inlandse afkomst, waarvan er een aantal werd gewettigd. Zij legt trouwens geen verbinding tussen de situatie in de Republiek en de Compagnie in Azië.

Het on-Nederlandse begrip 'clan'⁹¹ zou trouwens moeten worden vervangen door het Hollandse begrip facties binnen de bestuurselite van de Compagnie in Azië, zoals dat ook in de Republiek gold.

De terugkeer van veel zonen na hun opvoeding in de Republiek zou volgens Bosma en Raben de banden versterken tussen de regentenkringen in de Republiek en die in Indië en bijdragen aan de blijvende oriëntatie van de koloniale top laag. Voor de connectie met het patriciaat in de Republiek en de top van de Compagnie kan eveneens worden verwezen naar voornoemde paragraaf. Zij schenken geen aandacht aan de zonen van de patriciërs en gegoe-de burgers die goed opgeleid en zonder Indische connecties met een carrière aanvingen bij de Compagnie zoals leden van de familie Falck, De Jonge en Moens. Theorie en werkelijkheid raken elkaar niet. De indruk bestaat dat bij Taylor haar theorie moet prevaleren en dat slechts die feiten worden vermeld die deze onderbouwen.

Vlak voor Imans vertrek naar Patria raakte zijn moeder in verwachting en op 23 augustus 1744 werd Gustaaf Arent van Broijel geboren in Colombo.⁹² Hij werd vernoemd naar Gustaaf Willem baron van Imhoff, die samen met zijn echtgenote Catharina Huysman peten waren. Zij waren bij de doop tegenwoordig.⁹³

Van Broijel was omstreeks die tijd benoemd tot extraordinaris raad⁹⁴ in Batavia; daarom zou hij in september vertrekken vanuit Galle aan boord van het VOC-schip Het kasteel van Woerden met zijn vrouw. Na aankomst in Batavia werd hij beëdigd door de hem goedgezinde Gouverneur-Generaal Van Imhoff. Deze had na de nodige problemen in 1743 het hoogste ambt in Indië op zich genomen.⁹⁵ Na vier jaar volgde Broijels benoeming tot ordinaris raad als opvolger van Hugo Verijssel⁹⁶ en ruim vier jaar later overleed Adriana's 'lief waarden ge-maal'.⁹⁷ Zij was wederom weduwe geworden en nog maar 34 jaar; zij zou nimmer meer her-

⁹¹ *The Concise Oxford Dictionary*, (Oxford 1964), 219; Clan: Scottish Highlanders with common ancestor.

⁹² CBG, inv. nr. 263.63; dooplijst Wolvendaalse Kerk 23 augustus 1744.

⁹³ Ibidem; vml. Abraham Samlant en Vas Diaz (tekst door papieraantasting nauwelijks leesbaar).

⁹⁴ NA, VOC inv. nr. 2635, Resolutie Hoge Regering, 9 oktober 1745.

⁹⁵ Van Imhoff was als raad van Indië in conflict gekomen met de Gouverneur-Generaal Valkenier; in hechtenis genomen en naar Nederland gezonden; aldaar in het gelijk gesteld en teruggekeerd.

⁹⁶ Hugo Verijssel (Leiderdorp, ?-Batavia, 1750) 1725 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Velserebeek als opperstuurman; 1726 Batavia, extraordinaris raad; commissaris Java's Oostkust; 1743 ontvanger-generaal der Domeinen te Batavia; huwde Sophia Francina Westpalm, dochter van Michiel, directeur-generaal; Sophia huwde vervolgens de Gouverneur-Generaal Reinier de Klerk (RGP, *Generale Missiven Gouverneur-Generaal en Raden, Deel XI 1743-1750*), dochter Sophia huwde Jacobus Radermacher (NA, VOC-Opvarenden).

⁹⁷ NA, Collectie Falck 2, Aanvullingen VOC inv. nrs. 207, 1753 en VOC inv. nr. 838; overlijdensaankondiging 1 december 1753 van Arent van Broijel 'op de leeftijd van 60 jaar 8 maanden en 4 dagen'; condoleancebrief, 21 augustus 1753 van Maria Anna Columba geboren Falck aan Johan Warnar Falck.

trouwen. Van hun zontje Gustaaf Arent werd niets meer vernomen noch in brieven noch in andere documenten;⁹⁸ hij moet reeds vóór het vertrek van zijn ouders naar Batavia zijn gestorven.⁹⁹ Iman was wederom het enige zeer naaste familielid dat Adriana Gobius restte. Zij had eventueel met toestemming van de Hoge Regering naar de Republiek kunnen komen; zij bleef echter haar geboorteland trouw en wachtte in Batavia op de terugkomst van haar zoon Iman.

Hij moet vrijwel zeker op 9 januari 1743 vanuit Galle zijn vertrokken met het VOC-schip Reigersdaal.¹⁰⁰ Er zijn helaas geen concrete aanwijzingen met welk schip Iman naar Patria is afgereisd. De Reigersdaal liet, met een oponthoud van 12 dagen aan de Kaap, op 21 juli de ankers vallen op de rede voor Fort Rammekens.

2.7 Conclusie

Het korte verblijf van Frans Willem op Ceylon geeft de mogelijkheid enige nuttige achtergronden te schetsen over de situatie in Ceylon in de eerste decennia van de achttiende eeuw.

Frans Willem werd snel bevorderd in Indië en kwam na een korte periode in het ongezone Batavia in een roerig maar veel gezonder Colombo terecht. In de vier jaar dat hij op het eiland verbleef, was hij in staat een omvangrijk fortuin op te bouwen. Zijn zoon Iman zou tot zijn zevende op het eiland verblijven waarna hij gescheiden werd van zijn moeder en naar een voor hem onbekend Utrechts patricisch familienetwerk vertrok. Het begrip Patria was tot zijn aankomst in Utrecht nergens op gebaseerd, want hij was opgevoed door een moeder die geboortig was uit ouders die respectievelijk waren geboren in Semarang en in Batavia.

In Utrecht zou hij bij zijn promotie nog steeds worden aangeduid als afkomstig uit Colombo; hij zou zijn hele leven veelvuldig over 'Patria' en 'vaderland' spreken en schrijven. In voor zover bekend zijn laatste brief uit 1784 zegt hij genoeg te hebben van Oost Indië en spreekt hij de wens uit te 'mogen thuisvaren'.¹⁰¹ Voor deze 'Indo Batavus' die hield van het 'paradijselijk Ceylon', was de Republiek zijn Patria: het land van zijn voorvaderen, zijn patroon, zijn Prins, zijn bewindhebbers, zijn vrienden en zijn Alma Mater.

⁹⁸ Geen gegevens teruggevonden in het begraafregister noch van Colombo noch van Batavia.

⁹⁹ NA, VOC inv. nr. 6879, Testament Arent van Broijel uit 1744 opgemaakt te Colombo spreekt alleen nog maar over Iman Willem Falck als erfgenaam na het overlijden van Adriana Gobius.

¹⁰⁰ Dit staat nergens vermeld maar dit is het enige VOC-schip dat in september 1743 met één passagier vanuit Ceylon (Galle) vertrok. (DAS 1198.6, schipper Jacob van Banken); volgens de gegevens uit de officiële bemanningslijst ondertekend door de schipper (NA, VOC inv. nr. 9879). DAS vermeldt 4 passagiers.

¹⁰¹ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (duplikaat) 6 november 1783 met PS, 15 februari 1784 (ontvangen 8 december 1784).